

Osmanlıdan günümüze eczane sayısının sınırlandırılması meselesi

Dr. Mahmut Tokaç

1963 Ordu, Ünye doğumludur. 1979'da Ünye Lisesi'nden, 1985'te İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 2000 yılında İÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Bölümü'nde doktorasını tamamladı. 2002 – 2003 tarihleri arasında İstanbul 112 Ambulans Komuta Merkezi Başhekimliği, 2003 – 2009 tarihleri arasında Sağlık Bakanlığı İlaç ve Eczacılık Genel Müdürlüğü'nde Genel Müdür Yardımcılığı ve Genel Müdürlük yaptı. Halen İstanbul Başakşehir Devlet Hastanesi Başhekimisi olan Tokaç, aynı zamanda İstanbul Medipol Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğretim görevlisidir.

Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun ile Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 17 Mayıs 2012 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edildi ve 31 Mayıs 2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Buna göre bir ilçede açılacak eczane sayısında 3500 kişiye bir eczane olacak şekilde sınırlama getirilmiş oldu. Bu vesile ile Osmanlıdan beri tartışılan bu konuyu tarihi bir bakış açısıyla ele alalım istedik.

İlk eczaneler

Osmanlı Devletinde bugünkü anlamda ilk eczaneler olan “eczacı dükkânları” 18. yüzyılın ortalarından itibaren açılmaya başlamıştır. Kesin açılış tarihi bilinen ilk eczane, 1757 yılında Bahçekapı semtinde açılmış olan “İki Kapılı Eczâhâne”dir. Bu yıllarda eczane açmak isteyen kişilere “Eczacı Ustası Unvanı” (Maître en Pharmacie) veya “Eczacı Dükkânı Açma İzinname” (Tezkire, Permis d'exercice) Hekimbaşı tarafından yapılan basit bir sınav sonucunda veriliyordu. Mekteb-i Tıbbiye açıldıktan sonra bu yetkiler, 1840 yılında “Meclis-i Tıbbiye-i Şâhâne” (Conseil Impérial de Médecine) kuruluna bırakılmıştır. Bu kurul eczacılar ile ilgili her konuda yetkili bulunuyordu.

İlk sınırlama: “eczacı gediği”

1830'lu yıllara kadar İstanbul'daki eczaneler pratik olarak yetişmiş veya dış ülkelerden eczacılık diploması almış

kişiler tarafından açılıyordu. Şehirdeki eczane adedini sınırlayan bir hüküm bulunmuyordu. 1831 yılında Beyoğlu semtinde çıkan bir yangın sonunda “eczane sayısının 25 ile sınırlandırılmasını içeren” bir Padişah fermanı çıkmış ve böylece bölgede “gedik” usulü uygulanmaya başlamıştır. Yani bu bölgede eczane sahibi olabilmek için burada eczanesi bulunan bir şahıstan veya eczane sahibinin varislerinden eczane açma hakkının satın alınması gerekiyordu. Zamanla bu ruhsat devretme yöntemi bütün İstanbul'a yayılmış ve çok yüksek bedeller istenmeye başlamıştır. Gedik uygulaması, hakları ve alınacak harçlar 1853 tarihli “Nizamname-i Eczâciyân der Memâlik-i Osmâniye” ile düzenlenmiş, ayrıca gedik hakkı eczacının mirasçılarına da tanınmıştır. Genç eczacılar gedik uygulamasından şikâyet ediyorlar ve istedikleri yerde eczane açabilmeleri için sınırlamanın kaldırılmasını istiyorlardı.

Sınırlamayı kaldıran ilk nizamname

22 Recep 1277/2 Şubat 1861 tarihinde yürürlüğe giren “Beledî İspençiyarlık San'atının İcrasına Dair Nizamname” ile ilk defa eczacılık bağımsız bir sanat ve meslek olarak resmen kabul edilmiştir. Bu Nizamname; eczacı dükkânlarının ancak diplomalı eczacılar tarafından açılacağı (Madde 1), eczacı dükkânı adedinde bir sınırlama olmadığı (Madde 4) ve bir eczacının ancak bir eczacı dükkânı açabileceği (Madde 7) gibi 1853 tarihli Nizamnameden farklı hükümler getirmiştir. Bu Nizamnamenin 1, 4 ve

6. maddeleri eczacılar arasında uzun süre tartışılmıştır. Tartışmalardan bazıları şöyledir:

- “1. Madde tam olarak uygulanacak olsa bütün aktarların kapatılması gerekecektir. Çünkü bunları işletenler eczacı diplomasına sahip bulunmadıkları halde her türlü ilacı satmaktadırlar.

- Eczanelerin serbestçe açılmasına müsaade eden 4. madde memleket şartlarına uygun değildir. Eczane sınırlamasının bulunmaması eczane adedinin çok artmasına, bunun sonucu olarak da haksız rekabete, ilaç kalitesinin düşmesine ve eczanelerin giderek mali yönden güçsüzleşmesine neden olacaktır.

- 6. Madde ile belirtilen husus, yani eczane açmak için eczacıdan kendine ait bir sermaye ve kendi mali olan alet ve edevat istenmesi de memleket şartları ile bağdaşmamaktadır. Eczacı başkasının sermayesi ile de eczane açabilmelidir.

- 6. Maddede öngörülen konu, bugün de birçok şikâyetler ve kovuşturmalar ile ilgili olan, “muvazaa” meselesi ile ilgilidir. Bütün gayretlere karşılık 1861 yılından beri bu meselenin halledilememiş olması dikkat çekici olup, bizzat eczacıların bu konuda gereği kadar dikkatli davranmalarından ve karşılaştıkları mali sorunları çözememelerinden kaynaklanmaktadır.”

Bu Nizamname yayımlandıktan kısa bir süre sonra bazı eski eczane sahipleri yeni açılan eczaneler nedeniyle yaşayamaz hale geldiklerini ileri sürerek, eczacı dükkânı adedini serbest bırakan hükme karşı çıkarak bu uygulamanın kaldırılması için uzun süre mücadele etmişlerse de hiçbir başarı elde edememişlerdir.

Serbestlikle mücadelede ilk oluşum: Dersaadet Eczacı Cemiyeti

1879 yılında kurulan Dersaadet Eczacı Cemiyeti (Société de Pharmacie de Constantinople–Cemiyet-i Eczacıyan der Asitane-i Aliyye)'nin amaçları şu şekilde idi:

- 1- Eczacılar ve eczanelerin çalışmalarını düzenleyecek bir kanun çıkartılması
- 2- İlaç fiyatlarında görülen karmaşayı önlemek için bir "ilaç tarifesi"nin yürürlüğe konulması
- 3- Eczane adedinin sınırlandırılması
- 4- Eczanelerin dışında ilaç satışının yasaklanması
- 5- Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde geçerli olacak bir "kodeks" yayınlanması

Cemiyet bu amaçlarından hiçbirisini gerçekleştirememiş ve 1908 senesinde **Osmanlı Eczacı İttihad Cemiyeti**'ne dönüşmüştür.

19. yüzyıl sonlarında durum

1890'lı yıllarda İstanbul'da 260, Anadolu'da ise 100 kadar eczacı dükkânı bulunuyordu. Bu tarihlerde İstanbul, çağdaş eczacı eczaneleri, zengin ecza depoları ve tıbbi müstahzar yapım laboratuvarları ile Osmanlı eczacılığının merkezi durumunda idi. O dönemde eczacıların yayın organı olan Revue Médico-Pharmaceutique'e göre; "19. yüzyıl sonlarında İstanbul'da eczane adedinin çoğalması birçok sorunlar yaratmıştır. Eczacılar geçimlerini sağlama-bilmek için aralarında şiddetli bir rekabete girişmişlerdir. Bu rekabet ve kazanç hırsı ilaçların reçetelere uygun olmayan bir şekilde hazırlanmasına kadar varmıştır. Reçetede bulunan ipeka şurubu yerine kusturucu tartar ile ilacı hazırlamak, krezot ve diğer maddeleri taşıyan bir ilacı yalnız krezot ile yapmak, kinin taşıyan ilaçta kinin miktarını yarı yarıya azaltmak gibi haller sık rastlanır bir duruma gelmiştir." Mali yönden güçsüz duruma düşen

Osmanlı Devletinde kesin açılış tarihi bilinen ilk eczane, 1757 yılında Bahçekapı semtinde açılmış olan "İki Kapılı Eczâhâne"dir. 1830'lu yıllara kadar şehirdeki eczane adedini sınırlayan bir hüküm bulunmuyordu. 1831 yılında Beyoğlu semtinde çıkan bir yangın sonunda "eczane sayısının 25 ile sınırlandırılmasını içeren" bir Padişah fermanı çıkmış ve böylece bölgede "gedik" usulü uygulanmaya başlamıştır. Yani bu bölgede eczane sahibi olabilmek için burada eczanesi bulunan bir şahıstan veya eczane sahibinin varislerinden eczane açma hakkının satın alınması gerekiyordu.

eczanelerde ilaç yapımı için yeterli drog, ecza ve alet bulunduramaz hale gelmeleri üzerine 1894 yılında eczanelerde bulundurulması gereken drog, galenik preparat, kimyasal madde, müstahzar ilaç, alet ve edevatın cins ve miktarlarını gösteren bir liste yayımlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde durum

Eczacıların yayın organı Türk Eczacı Alemi'ne göre Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında eczaneler yalnız büyük şehirlerde toplanmış olup bazı il ve birçok ilçede eczane bulunmuyordu. 1924 yılında İstanbul'da 300 kadar eczane (1927'de İstanbul'un nüfusu 690 bin 857 kişidir) vardı. Bunların durumu, zamanın Sağlık Bakanlığı müfettişi Ecz. İ. H. Yeşilyurt tarafından şöyle belirtilmektedir: "İstanbul ve çevresinde bulunan eczanelerin sayısı 300 kadar olup bazı bölgelerde birbirine sıkışık olduğu gibi, alışverişleri kıt ve dükkânları da hemen hemen boş bir vaziyette ve mali bakımdan da acınacak

halde idiler.” Baylav’a göre bu duruma çare bulmak, eczacıları ve eczaneleri mali bakımdan kuvvetlendirmek ve halk sağlığına yardım eden kurumlar haline getirmek için 1927 yılında Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun çıkartılmıştır. Baylav’a göre bu duruma çare bulmak, eczacıları ve eczaneleri mali bakımdan kuvvetlendirmek ve halk sağlığına yardım eden kurumlar haline getirmek için 1927 yılında eczane sayısı sınırlandırılmıştır.

964 sayılı Kanun

964 Sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun 24 Ocak 1927 günü yapılan oylama ile kabul edilmiş ve 6 Temmuz 1927 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunun kısıtlamaya ilişkin maddeleri şöyledir:

- “Madde 18- Bir mahalde bulunan eczanelerin adedi o mahallin nüfusuna göre tesbit olunur.
- Madde 19- Nüfusu on binden aşağı olan kasabalar ve karyelerde veya şehir ve kasabalar hududu içinde bulunmakla beraber şehir ve kasabalardan müstakil veya müfrez olarak bulunan mahallerde bir eczane açmağa müsaade olunup, nüfusu on binden yukarı olan mahallerde her on bin nüfusa kadar bir eczane açılabilir...”

964 sayılı Kanun’un sonuçları

10 bin kişiye bir eczane olacak şekilde sınırlama hükümlerini içeren ve 24 Ocak 1927 günü kabul edilip 6 Temmuz 1927 tarihinde yürürlüğe giren 964 sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun’un 8 Mayıs 1928 tarihinde uygulanmaya başlanması ile İstanbul’da 90 eczane kapatıldı, 18 eczanenin yeri değiştirildi. Bazıları bu Kanunun eczacılığın düzene konması ve kalkınması yönünden büyük yarar sağladığını iddia etseler ya da kapatılan eczanelerin eczacılık diploması bulunmayanlar ile gayrimüslim azınlıkların işlettiği eczaneler olduğu gibi bir savunma yapılsa da uygulamadan rahatsızlık duyan bazı eczacılar da eczane sınırlamasında bazı haksızlık ve yanlışlıkların yapıldığını gazetelerde yazmaya başlamışlar ve hatta yayınlanan bir broşür ile Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bile başvurmuşlardır.

964 sayılı Kanun taraftarlarının görüşleri

“964 sayılı Kanun ile eczanelerin amaç ve işlevleri yeniden düzenlenerek, halka daha iyi hizmet verebilecek, maddi yönden kuvvetli eczanelerin ortaya çıkması sağlanmaya çalışılmıştır. Nitekim Kanunun yürürlüğe girmesiyle, eczanede bulunması icap eden serum, ilaç, müstahzarat ve diğer maddelerin asgarî miktarları tespit edilmiş ve bunların

bulundurulması mecburi hale getirilmiştir. Şehir ve kasabalarda açılacak eczaneler için gerekli sermaye ve kredi miktarını da tayin eden Kanunla, eczanelere gece nöbetleri, belirli bir kâr oranı ile çalışma mecburiyeti, bulunduğu yeri terk edememe gibi ağır mükellefiyetler getirilmiştir. Bu sorumluluklara karşılık olarak da, buldukları bölgede nüfusa göre eczane sayıları sınırlandırılarak, eczanelerin belirli bir maddi gelire sahip olmaları sağlanmıştır.”

964 Sayılı Kanun’dan beklenen neticelerin başında, büyük oranda gayrimüslimlerin elinde olan ecza ticareti ve eczane işletmeciliğinin Türkleşmesi, Türklerin bu meslekte ağırlık kazanmasını sağlamaktı. Bu konuda Türk Eczacılar Cemiyeti Başkanı Hasan Derman şunları ifade etmektedir: “Cumhuriyete kadar meslekte nasılsa yer almış, yerli elemanların sarf ettiği bütün gayretlere rağmen, gerek ecza ticareti kısmında, gerekse eczane alanında kapitülasyonların yerleştiği gayri millî ve hatta gayri meslekî anâsırı kökleme mümkün olmamıştı. O günün bilançosunda görüleceği üzere, drogistiklik % 5-10 istisnası ile tamamen, eczanelerin mühim bir kısmı da bu toprak ve meslekle ilgisi olmayan ellerde idi. Hele yerli tıbbi müstahzarlarla millî laboratuvarların varlığı, bir özenişi tatmin eden numuneciklerden farksızdı. Kaldı ki mevcutların da bünyesi zayıf, sıska ve çelimsizdi. Adeta yıkılmaya ve abanmaya hazırı. Eczacı ise, kendi toprağında yabancı ecza tacirinin esiri ve onun ondalıkçı satıcısı idi”.

“Kapitülasyonların tazyikiyle meslek bünyesinde meydana gelmiş olan ehliyetsiz, gayri millî ve hatta meslekten olmayan müesseseler ve elemanların tasfiye edilmesi” amacıyla çıkarılan Kanunun 1. maddesinde yer alan, Türkiye Cumhuriyeti dahilinde eczane açabilmek için Tıp Fakültesi Eczacı Mektebinden mezun olmak ve Türk bulunmak şartı, Türk eczacılara çalışma sahası hazırlanmıştır.

Eczacı Fuat Mehmet (Mirel) sınırlama kararının çok olumlu sonuçlar getirdiğini şöyle açıklamaktadır: “Halkın her türlü ilaç ihtiyacını bugünkü tebabetin istediği safiyette temin edebilecek ve bütün edviye ve echize ile mücehhez eczaneler teessüs etmiştir. Eczacılık sanayinin teessüsüne vesile olmuş ve olacaktır; nitekim son iki sene zarfında birçok ilaç ihtiyacımız için Avrupa’ya müracaattan varesten bırakacak muntazam laboratuvarlar, tıbbi pamuk fabrikası teessüs etmiş ve İstanbul Eczacıları Cemiyeti tarafından da bütün galenik müstahzarlarımızı ihzar edecek bir anonim şirket teşekkül etmek üzeredir. Bu suretle senevş yüzbinlerce lira memleket dahilinde kalmakta ve binlerce kişi geçinmektedir. Eczane sahiplerinin biraz daha refaha nail olması daha itina ile çalışmalarına,

eczanelerinde şayanı itimat ve sanata vakıf müstahdemler bulundurulmalarına ve binnetice sıhhati umumiyeye hizmet etmektedir. İstanbul’da tahditten sonra, eczanelerde yaptırılan ilaçlar hakkında en ufak bir şikayet vaki olmamıştır.”

964 sayılı Kanun karşıtlarının görüşleri

İstanbul’dan Veziroğlu Ömer Aziz, Mağdur Eczacıların İstirhamı başlıklı broşüründe, “Muhterem vekillerimiz; Büyük Millet Meclisi’ne takdim eylediğimiz bu arıza, “Eczacılar ve Eczahaneler Kanunu”nun tatbikatında yapılan yolsuzluklar neticesi vatandaşlarımızın ne derece perişan ve mağdur olduğunu delail ve vesaikiye isbat eylemektedir.” demektedir ve 1927 yılında çıkarılan Kanun gereğince, İstanbul’da kapatılan veya nakledilen eczanelerle yeni açılan eczanelerin sahipleri, faaliyet gösterdikleri bölge ve kuruluş tarihleri hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir.

İzmir’den ise Kimyager Abdüsselam, Büyük Millet Meclisi Azasına ithafen yazdığı Eczacılar ve Eczahaneler Kanunu Hakkında Düşünceler başlıklı broşüründe; “Memleketimizde eczacı mektebi layikiyle (?) taazzuv etmeden otuz sene evvel eczacı diploması alan üç dört tane ihtiyar eczacı eski kazançlarını bu meslekten temin edemez bir hale geldiler. Çünkü yeni yetişen gençler daha faal ve daha malumatlı idi. Eczacılar açlıktan ölüyor diye sıhhiye vekâletinden eczahanelerin tahdidini istediler. Bunu sıhhiye vekâletinden isterken kâh milliyet kisvesine bürünerek Rum ve Ermenilerin eczanelerini kapatalım dediler, kâh bir takım küçük eczahaneler var bunların çoğunda istenilen ilaç bulunmuyor sermayesi az olanlar çalışmasını dediler. Ve nihayet vatanın, milletin menafi hilafına olarak muvakkat de olsa bir nevi inhisar vaziyeti husule getirmeye muvaffak oldular. Bu kanunda menafi-i umumiyeye hizmet eden maddelerin temin ettiği faydeler yerine on bin nüfusa bir eczahane bırakılması hakkındaki ondokuzuncu madde halen ve atıyen zararlar verecektir. Bu madde say ve ameli teşvik eden, hayatını namuskarane kazanmak için icra-yı sanat etmeyi serbest tutan Teşkilatı Esasiye Kanunumuzla hal-i tearizdedir. Eczacıardan bir kısmının eczahaneleri tahdide tabi tutulduğundan eczacı mektebine bu sene hiç talip çıkmadı, eczacı mektebi tabiatıyla seddedilmiş oldu. İleride Avrupa’dan eczacı celp edilmek iktiza edecektir.” demektedir.

Şehsuvaroğlu, bu Kanun’la eczacıların Anadolu şehir ve kasabalarına dağılacığı umulsa da kanun zoruyla bu dağılmanın sağlanamayacağını, devlete ait 3 adet eczacı fakültesine ilaveten 7 adet de özel yüksekokul açılmasıyla belki kısa zamanda Anadolu’da eczanesiz şehir ve kasaba kalmayacağı, fakat pek yakında

eczacı işsizliğinin başlayacağını belirttikten sonra; “*Bizce mesleğin yarını ancak fakülteleri takviye etmek, özel okulları ise kısa zamanda kapatmakla emniyet altına alınabilir.*” demektedir.

Eczane sayılarının sınırlandırılmasına ilişkin yasanın kalkması gerektiğini savunanlar, bu yasa ile istenilen neticeye ulaşamadığını, eczane açma hakkının binlerce liraya devredilerek haksız kazançlara yol açtığını, yüksek paralarla eczane alanların sermayelerini kısa bir zamanda yerine koymak için fazla kazanmak yoluna gittiklerini, eczane sayılarının sınırlandırılmasının rekabeti önlediğini ve bu nedenle fiyatların yükselmesine sebep olduğunu, mezun olan eczacıların işyeri açamadıklarını ve işe giremediklerini ileri sürerek 964 Sayılı Kanun nedeniyle 700 eczacının işsiz kaldığını, diploma sahibi olan eczacının eczane açmasının engellendiğini ve bunun da antidemokratik olduğunu iddia etmişlerdir.

964 sayılı Kanun ek

(5320 Sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanuna Bir Madde Eklenmesi Hakkında Kanun) 1948 yılı sonlarında 964 sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanun’un bazı maddelerinin değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Eczanesi olmayan il ve ilçelerde eczane açılmasını teşvik etmek amacıyla çıkarılan 964 sayılı Kanun’dan beklenen sonuç alınamamış, İstanbul’da 150, İzmir’de 45 eczane bulunmasına rağmen 5 il ve 276 ilçede eczane açılmamıştır. Aralık 1948’de Bakanlar Kurulu’na sunulan yasa tasarısında eczanesi bulunmayan il ve ilçelerde 5 yıl boyunca eczane işleten eczacılara istedikleri yerde eczane açma hakkı verilmesi gündeme gelmiştir. Hazırlanan Kanun tasarısı Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 7 Ocak 1949 tarihinde kabul edilmiş, 11 Şubat 1949 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ek madde şu şekildedir: “*Eczanesi bulunmayan il ve ilçelerde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca kabul edilecek bucaklarda, eczane açarak beş yıl müddetle müstemirren (devamlı) çalışıp, yapılacak teftişlerde iyi sicil almış olan eczane sahiplerinin, mevcut tahdide bakılmaksızın arzu ettikleri il veya ilçelerde eczane açmalarına Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından müsaade edilir.*”

Zamanla 964 sayılı Kanun’un eczane sınırlandırılması ile ilgili maddelerinden yakınmalar başlamış, genç eczacıların istedikleri yerde eczane açamadıkları, şehirlerdeki eczane adedinin yeterli olmadığı, evvelce açılmış eczanelerin korunduğu, sınırlama maddelerinin antidemokratik olduğu gibi iddialar ortaya atılmış ve 1951-1953 yıllarında bu konuda eczacılar, basın, eczacı dernekleri, halk ve milletvekilleri arasında geniş tartışmalar olmuştur.

Karşıt / taraftar eczacıların kuruluşları

Sınırlamanın karşısındaki eczacılar Türkiye Eczacıları Yardımlaşma Derneği, sınırlamaya taraftar olan eczacılar ise Türkiye Eczacıları Cemiyeti çatıları altında organize olmuşlardır. 1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi ve antidemokratik kanunların değiştirilmesine yönelik adımlar eczacıları harekete geçirmiş, (Eczacı Remzi Kocaer’in girişimi ile) Türkiye Eczacıları Yardımlaşma Derneği kurulmuştur. Bu derneğin kuruluş gayesi eczane tahdidinin kaldırılması idi.

Türkiye Eczacıları Yardımlaşma Derneği’nin görüşleri:

- 1- Yürürlükte olan yasa, Anadolu’yu eczane kavuşturma amacıyla başarıya ulaşamamıştır.
- 2- Eczane sınırlandırması ile ilgili hükümlerin kaldırılması, Anadolu’daki eczane miktarının artmasını sağlayacaktır.
- 3- Kanun’un eczane sınırlandırılması ile ilgili hükümleri, demokratik anlayış ve sosyal adalet ilkelerine uygun değildir.

1950 yılında eczane sınırlamasını kaldırmak amacıyla kurulan dernek, çalışmalarıyla eczanelerin yıllarında tahdidine yol açan 964 sayılı Kanunu yürürlükten kaldıran 1953 yılında 6197 sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanun’un neşirini sağlamakla artık ödevinin bittiğine inanmış ve kendisini feshetmiştir.

Türkiye Eczacıları Cemiyeti’nin görüşleri:

- 1- Sınırlamanın kaldırılması eczacılığın geleceğini tehlikeye atar.
- 2- Sınırlamanın kaldırılması, yeni mezun ve parası olmayan eczacıları başkalarının oyuncağı yapar.
- 3- Sınırlama kalkarsa eczaneler büyük şehirlerde toplanır.

H. Derman, Cemiyetin yayın organı Farmakoloğ’da; “*Emek mahsülü olan ve mesleği huzur, istikrar ve emniyete kavuşturulan mevzuatımızı, daha verimli, daha faydalı ve daha kamil bir hale getirmeye çalışılacağına, yıkılması hedeflendi. Aca-ba mesleği daha cazip kılan hükümleri, tatbikat ve tecrübelerden faydalanarak ıslah etmek mümkün iken neden kaldırmak istemekteyiz ve bu temayüllerin amilleri nelerdir?*” diye sormaktadır. Eczacı Arif Neşet Usman da “*Anadolu’da 250 kazada ve 3 vilayet merkezinde eczane yoktur. Mesele eczane açmak ve eczacılık yapmak davası değildir. İstanbul, İzmir, Ankara ve Adana’da icrayı ticaret etmektir. Her mektebi bitiren kendi sermayesi olmazsa nasıl eczane kuracak? Bu takdirde*

Tablo 1: Eczacı sınırlamasının 180 yıllık tarihi

1831-1861	Sınırlama	30 yıl
1861-1927	Serbest	66 yıl
1927-1953	Sınırlama	26 yıl
1953-2012	Serbest	59 yıl
2012-	Sınırlama	?

Tablo 2: Türkiye nüfusu ve eczane sayılarının yıllara göre dağılımı

Yıllar	Türkiye nüfusu	Yılbaşında mevcut olanlar	Yıl içinde açılanlar	Yıl içinde kapananlar
1922	-	431	79	3
1923	-	507	141	33
1924	-	615	84	49
1925	-	650	75	38
1926	-	687	37	56
1927	13.648.000	668	43	38
1928	13.939.000	673	-	224
1929	14.237.000	449	7	1
1930	14.540.000	455	18	14
1931	14.850.000	459	22	8
1932	15.167.000	473	4	7
1933	19.490.000	476	12	9
1934	15.821.000	477	11	10
1935	16.158.000	478	1	8
1936	16.434.000	471	7	10
1937	16.725.000	468	33	-
1938	17.016.000	501	6	11
1939	17.517.000	496	1	15
1940	17.821.000	482	-	21
1941	18.110.000	461	3	4
1942	18.203.000	460	4	-
1943	18.396.000	464	10	-
1944	18.592.000	474	13	4
1945	18.790.000	483	19	7
1946	19.203.000	495	29	-
1947	19.625.000	524	29	-
1948	20.056.000	553	32	18
1949	20.497.000	585	14	-

diploma, sermayenin balık yemi olacak!” diye yakınmaktadır.

TBMM’de 6197 müzakereleri

6197 sayılı Kanun’un TBMM’deki tartışmalarında iki esas konu ön plana geçmektedir:

- 1- Teşkilatı Esasiye (Anayasaya) aykırılık,
- 2- Antidemokratiklik.

Bu müzakerelerde “*Tahdit hükümleri memleketimizde faydeli olmaktan ziyade zararlı neticeler tevhit etmiş, birçok suistimallere yol açmıştır.*”

“*Tahdit eczanesi olanlar lehine ve olmayanlar aleyhine bir (gedik) mahiyeti arzeden imtiyazlar husule getirmiştir.*” şeklinde tespitlerde de bulunulmuştur.

“*Tahdit rekabeti tamamen önlediği için meslekte alakasızlığı ve fiyatlarda insafsız hadlara varan yükselmeyi intaç etmiştir.*” “*Filhakika birçok eczanelerin tamamen*

Tablo 3: 1949-1959 yılları arasında il ve ilçelerdeki eczanelerin mevcudu

İller	Eczanesi olmayan ilçelerin sayısı (1949)	Eczanesi sayısının yıllara göre dağılımı			
		1949	1953	1955	1959
Adana	5	15	26	33	41
Afyon	-	7	8	9	10
Ağrı	5	1	1	1	1
Amasya	1	4	6	6	6
Ankara	8	24	41	63	89
Antalya	7	5	9	9	11
Aydın	2	10	12	18	18
Balıkesir	5	16	22	23	27
Bilecik	3	2	4	5	4
Bingöl	5	-	-	-	-
Bitlis	4	1	1	1	1
Bolu	4	4	7	8	9
Burdur	3	2	2	4	5
Bursa	2	18	26	31	36
Çanakkale	7	8	10	9	9
Çankırı	4	2	2	2	4
Çorum	4	1	3	5	4
Denizli	1	8	11	11	11
Diyarbakır	8	4	7	8	8
Edirne	3	6	7	9	10
Elazığ	6	3	3	5	5
Erzincan	4	3	2	2	2
Erzurum	7	3	5	5	4
Eskişehir	1	10	12	13	19
Gaziantep	2	11	14	16	18
Giresun	4	5	5	4	4
Gümüşhane	3	2	1	2	3
Hakkâri	4	-	-	-	-
Hatay	3	9	10	15	17
İçel	2	9	12	17	21
İstanbul	1	156	162	266	348
İzmir	2	43	67	89	108
İsparta	3	6	7	6	7
Kars	7	4	6	6	6
Kastamonu	6	7	6	7	7
Kayseri	5	5	10	13	13
Kırklareli	2	4	6	7	7
Kırşehir	4	3	3	-	2
Kocaeli	2	13	22	15	16
Konya	9	13	20	32	29
Kütahya	-	7	9	7	8
Malatya	7	6	8	6	7
Manisa	3	16	18	22	22
Maraş	5	2	4	6	5
Mardin	9	2	2	2	2
Muğla	5	5	6	9	9
Muş	3	1	1	1	1
Niğde	-	5	7	6	6
Ordu	3	4	4	5	7
Rize	3	2	2	2	4
Samsun	4	11	12	13	18
Siirt	9	2	2	3	2
Sinop	-	4	3	4	4
Sivas	5	9	6	8	7
Tekirdağ	3	5	9	10	10
Tokat	3	8	10	9	9
Trabzon	5	4	5	5	7
Tunceli	8	-	-	-	-
Urfa	6	3	6	4	6
Van	7	1	1	2	2
Yozgat	5	3	5	5	3
Zonguldak	2	11	14	14	11
Toplam	253	558	712	918	1090

Fransiskan Heyeti'nin Gaziantep'te açtığı eczane, yıl 1865.

kalfalar eline kaldığı, eczacı olan asıl sahiplerinin eczaneye uğramaya dahi lüzum görmedikleri sık rastlanan bir vakıdır.”

“Bu sahadaki rekabeti tehlikeli göstermek ve rekabetin reçetelerin tahrifi gibi bir netice tevhit edeceğine iddia etmek yerinde bir mülâhaza olamaz.”

“Tahdidin büyük merkezlerde toplanmayı önlediği ve bilhassa iyi şartlı olmıyan yerlerde eczane açılmasını sağladığı iddiası memleket hakikatlerine uymamaktadır.”

6197 sayılı Kanun çıktıktan sonra

Eczacılar Cemiyeti Başkanı Mahmut Cevat Pelin; “Kanun, Resmi Gazete ile ilan ettirilmiştir; fakat biz henüz teksir ettirip üyelerimize gönderemedik. Arkadaşlarımızın kanun hakkında ne düşündüğünü bilmiyorum. Ben şahsen yeni kanunla eskisi arasında fark görmüyorum, yeni kanun tahdidini kaldırmıştır.” “Tahdidin kalkması da bizim için bir şey ifade etmez; yalnız kaza ve nahiyeerde eczacı kalmayacağını zannediyorum. Zira küçük yerlerdeki eczacılar tahdit kalkınca şehirlere hücum edeceklerdir. Tabii temennim düşündüğümün yanlı çıkmasıdır.” demektedir.

Türkiye Eczacıları Cemiyeti'nden Türk Eczacıları Birliği'ne

Sınırlama hükmünün kaldırılmasına karşı olan Türkiye Eczacıları Cemiyeti, 25.01.1956 tarihli ve 6643 sayılı Kanun'la (02.02.1956 tarihli 9223 sayılı Resmi Gazete) Türk Eczacıları Birliği'ne dönüşmüş eczane sınırlamasının tekrar getirilmesi hedefini devam ettirmiştir. 1995'de Mehmet Domaç'ın TEB Başkanı olması ile birlikte eczane sınırlaması konusu yeniden gündeme gelmiştir. Mehmet

Domaç, TEB Başkanlığının her döneminde bu konuda girişimler yapmıştır. Bu girişimler sonucu Sağlık Bakanlığı İlaç ve Eczacılık Genel Müdürlüğü'nün 27.05.1996 tarihli çağırısı üzerine TEB 29-30. Dönem Merkez Heyeti ile Genel Müdürlükte bir toplantı yapılmış ve burada 6197 sayılı Kanun değişikliği konusunda ilkeler belirlenmiştir. Toplantının ardından TEB tarafından oluşturulan komisyon bir çalışma yapmış ve TEB tarafından 65 maddelik bir taslak oluşturulmuştur. 2003 yılından itibaren bu konuda daha yoğunlaşarak Sağlık Bakanlığı ile uzun müzakerelerde bulunmuştur. 2007'de Sağlık Bakanlığı tarafından sınırlama içeren Kanun değişikliği taslağı hazırlanarak Başbakanlığa gönderildi. Ancak dönemin Başbakanlık Müsteşarı Ömer Dinçer başkanlığında Başbakanlıkta yapılan toplantılarda Rekabet Kurumu ve TOBB temsilcileri sınırlama hükmünün rekabete aykırı olduğu gerekçesiyle taslaktan çıkartılmasını istemişlerdi. Mehmet Domaç'ın bu madde olmayacaksa taslağın tümünün geri çekilmesini istemesi üzerine taslak üzerinde yeniden müzakerelerin devamı kararı alınmıştı. Temmuz 2007'de yapılan Genel Seçimlerde tartışmanın baş aktörleri olan Ömer Dinçer ve Mehmet Domaç milletvekili oldular. Seçim sonrası prosedür gereği hükümet istifa edip yeni hükümet kurulduğundan Başbakanlıkta bekleyen kanun taslakları iade edildi. TEB'in yeni başkanı Erdoğan Çolak, Mehmet Domaç'ın bıraktığı yerden çabalarını devam ettirirken, Mehmet Domaç da TBMM'den konuyu takip etti.

2012 sınırlaması

17 Mayıs 2012 tarihinde sınırlamayı içeren kanun değişikliği TBMM'de kabul edildi. Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun

Tarihten bu güne eczane sayıları

İstanbul'da 1868 yılında 60 kadar eczane bulunuyordu. Bunlardan 15 kadarı Beyoğlu (Pera) ve 10 kadarı Üsküdar bölgesinde idi. 1892'de ise İstanbul'daki eczacı dükkanı sayısı 267'ye ulaşmıştı. Bu dönemde İstanbul nüfusu 800 bin civarında olduğuna göre yaklaşık 3 bin kişiye bir eczane düşmektedir. [Baytop (2000), 46-47'de 1890'da 265 eczane var. 1885 sayımına göre İstanbul'un nüfusu 873 bin 565 kişidir. Buna göre bu dönemde yaklaşık 3 bin 300 kişiye bir eczane düşmektedir. 10 yıl sonra 1990'larda 217'ye düşmüştür.] Bugün (1995) İstanbul'da 3 bin 250 eczane bulunmaktadır. Nüfusu 7 milyon 300 bin (1990 sayımı) olduğuna göre, 2 bin 250 kişiye bir eczane düşmektedir. Bu sonuç bize, son 100 yıl içinde, eczane/nüfus arasındaki oranda büyük bir değişiklik olmadığını göstermektedir. [Baytop, (1995), 13] Cumhuriyetten bu güne eczane sayılarında yaşanan değişim tablolarında gösterilmiştir.

ile Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 31 Mayıs 2012 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bu Kanun hazırlanırken 1927 yılında yapılan hata yapılmadı. Halen eczacı olanlarla eczacılık fakültelerinde okuyan veya yılsonuna kadar okuma hakkını kazanacak olanların kısıtlamadan etkilenmemeleri hükme bağlandı ve birer sefer olmak üzere eczane açma, nakil ve devir hakkı verildi.

Sonuç

Mevcut durumda şimdilik herkes memnun gözüküyor. Bir süre de belki kimseden ses çıkmayacak. Ama tarih tekerrür edecek ve ufaktan itirazlar duyulmaya başlayacak. Öncelikle 2012 yılından sonra eczacılık fakültelerinde okumaya hak kazananlar: "Biz neden eczane açamıyoruz?" demeye başlayacaklar. Zaman ilerledikçe itirazlar daha belirginleşecek ve belki de sınırlamayı kaldırmayı amaçlayan dernekler kurulmaya başlayacak. İstanbul başta olmak üzere büyük şehirlerdeki eczacılar bir süre sonra ilçeler arası nakil problemleri yaşamaya başlayacaklar. Bir eczacı çeşitli sebeplerle eczanesini ilçe sınırları dolayısıyla diğer ilçede kalan karşı sokağa nakletmek istese ilçe değiştiği için sınırlama ile karşı karşıya kalacaktır. Aile Hekimliği Sistemi dolayısıyla mekân değişimleri kolaylaştığından eczane yeri değişimleri de sıklıkla yaşanabilmektedir. Bu durum aile hekimliği merkezlerine reçete yönünden bağımlı olan eczacıları aile hekimleri ile etik dışı ilişkilere zorlayabilecektir. Sınırlama eczacılık fakültelerinin puanlarında ciddi düşümlere sebep olacaktır. Eczacılık mesleğini tercih edenler daha az başarılı öğrenciler olacaktır. Bu durum eczacılık mesleğinin geleceğini olumsuz etkileyebilecektir.

Tablo 4: İllere göre eczane sayıları ve eczane başına düşen kişi sayısı (2011)

İl	Eczane sayısı (2011)	Nüfus (2010)	Bir eczane başına düşen nüfus
Adana	634	2.085.225	3.289
Adıyaman	128	590.935	4.617
Afyonkarahisar	223	697.559	3.128
Ağrı	58	542.022	9.345
Aksaray	119	377.505	3.172
Amasya	106	334.786	3.158
Ankara	1.979	4.771.716	2.411
Antalya	947	1.978.333	2.089
Ardahan	16	105.454	6.591
Artvin	39	164.759	4.225
Aydın	424	989.862	2.335
Balıkesir	431	1.152.323	2.674
Bartın	64	187.758	2.934
Batman	112	510.200	4.555
Bayburt	16	74.412	4.651
Bilecik	52	225.381	4.334
Bingöl	38	255.170	6.715
Bitlis	43	328.767	7.646
Bolu	96	271.208	2.825
Burdur	109	258.868	2.375
Bursa	810	2.605.495	3.217
Çanakkale	163	490.397	3.009
Çankırı	55	179.067	3.256
Çorum	147	535.405	3.642
Denizli	385	931.823	2.420
Diyarbakır	316	1.528.958	4.838
Düzce	90	338.188	3.758
Edirne	147	390.428	2.656
Elazığ	151	552.646	3.660
Erzincan	51	224.949	4.411
Erzurum	151	769.085	5.093
Eskişehir	314	764.584	2.435
Gaziantep	422	1.700.763	4.030
Giresun	135	419.256	3.106
Gümüşhane	29	129.618	4.470
Hakkâri	20	251.302	12.565
Hatay	443	1.480.571	3.342
İğdir	40	184.418	4.610
Isparta	179	448.298	2.504
İstanbul	5.169	13.255.685	2.564

Kaynaklar

Baytop, T.; *Türk Eczacılık Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1985.

Baytop, T.; *Eczahane'den Eczane'ye*, Bayer İlaç, İstanbul, 1995.

Baytop, T.; *Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları*, Abdi İbrahim İlaç San. ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2000.

Şehsuvaroğlu, BN.; *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1979.

Baylav, N.; *Eczacılık Tarihi, Yörük Matbaası*, İstanbul, 1968.

Karayaman, M.; *Türkiye'de Eczane Sayılarının Sınırlandırılmasına İlişkin Düzenlemeler ve Sonuçları*, Osmanlı Bilimi Araştırmaları X/1, (2008), s.115-135.

Kimyager Abdüsselam Eczacılar ve Eczahaneler Kanunu Hakkında Düşünceler, Büyük Millet Meclisi Azasına İthaf, Bilgi Matbaası-İzmir, 1928.

Çizmeoğlu, B.; 6197'nin Serüveni, TEB Haberler, Temmuz-Ağustos 2006, s.14-15.

Tokaç, M; *Geddiğimiz Hayırlı Olsun*, (Elektronik

Izmir	1.754	3.948.848	2.251
Kahramanmaraş	250	1.044.816	4.179
Karabük	82	227.610	2.776
Karaman	93	232.633	2.501
Kars	48	301.766	6.287
Kastamonu	114	361.222	3.169
Kayseri	415	1.234.651	2.975
Kırıkkale	88	276.647	3.144
Kırklareli	129	332.791	2.580
Kırşehir	76	221.876	2.919
Kilis	32	123.135	3.848
Kocaeli	424	1.560.138	3.680
Konya	717	2.013.845	2.809
Kütahya	158	590.496	3.737
Malatya	194	740.643	3.818
Manisa	456	1.379.484	3.025
Mardin	127	744.606	5.863
Mersin	548	1.647.899	3.007
Muğla	402	817.503	2.034
Muş	44	406.886	9.247
Nevşehir	102	282.337	2.768
Niğde	96	337.931	3.520
Ordu	223	719.183	3.225
Osmaniye	146	479.221	3.282
Rize	94	319.637	3.400
Sakarya	258	872.872	3.383
Samsun	402	1.252.693	3.116
Siirt	56	300.695	5.370
Sinop	69	202.740	2.938
Sivas	160	642.224	4.014
Şanlıurfa	340	1.663.371	4.892
Şırnak	45	430.109	9.558
Tekirdağ	256	798.109	3.118
Tokat	177	617.802	3.490
Trabzon	281	763.714	2.718
Tunceli	12	76.699	6.392
Uşak	109	338.019	3.101
Van	129	1.035.418	8.026
Yalova	82	203.741	2.485
Yozgat	108	476.096	4.408
Zonguldak	164	619.703	3.779
Toplam	24.311	73.722.988	3.032

makale), İVEK Derneği web sitesi, 18.05.2012. <http://www.ivek.org.tr/gedigimiz-hayirli-olsun-40yy.htm> (Erişim tarihi: 25.07.2012)

Tokaç, M; *Belediye Otobüsü Sendromu*, (Elektronik makale), İVEK Derneği web sitesi, 31.05.2012. <http://www.ivek.org.tr/belediye-otobusu-sendromu-43yy.htm> (Erişim tarihi: 25.07.2012)

***

Tablo 2 kaynak: Türkiye Cumhuriyeti 1939-1940 İstatistik Yıllığı, Ankara, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1941, s.108; Türkiye Cumhuriyeti 1950 İstatistik Yıllığı, Ankara, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1950, s.71; Türkiye Cumhuriyeti 1959 İstatistik Yıllığı, Ankara, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1959, s.34. [Karayaman, 122.]

Tablo 3 kaynak: Remzi Kocaer, Türkiye Eczacılar Almancağı, İstanbul 1949, s.150-174; Türkiye Cumhuriyeti 1959 İstatistik Yıllığı, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara 1959, s.116-128'den Karayaman, 131-133.

Tablo 4 kaynak: Eczane sayıları Sağlık Bakanlığı 2011 sonu İTS verilerinden, nüfus rakamları TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden alınmıştır.